

SAVAVALDŽIAVIMO NUSIKALTIMO IR CIVILINIŲ TEISIŲ SAVIGYNOS SANTYKIS

Gerardas Višinskis

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Baudžiamosios justicijos katedros doktorantas
Saulėtekio al. 9, I rūmai, LT-10222 Vilnius
Tel. (+370 5) 236 61 67
El. paštas: gerardas.visinskis@gmail.com

Straipsnyje tiriama savavaldžiavimo nusikaltimo ir civilinių teisių savigynos santykis, jų panašumai ir skirtumai. Analizuojama savivalbos samprata, jos, savigynos ir savavaldžiavimo santykis. Nagrinėjamos savigynos įgyvendinimo sąlygos, jų pažeidimo teisiniai padariniai.

The article analyses the relationship between self-willed conduct and self-defence of civil rights as well as similarities and differences of these phenomena. The article also looks into the concept of self-help, its relationship with self-defence and self-willed conduct. Conditions for self-defence and legal consequences of breaches thereof are, moreover, analyzed.

Įvadas

Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (toliau – CK) numatytais atvejais asmuo turi teisę pats priverstinai įgyvendinti savo civilines teises, t. y. panaudoti savigyną. Civilinių teisių savigyna pripažinta teisėtu teisių įgyvendinimo būdu tik įsigaliojus 2000 m. CK. 1964 m. CK savigyna buvo draudžiama¹ ir laikyta savavaldžiavimu², nes asmuo savo teises gindavo nesilaikydamas įstatymų nustatytos tvarkos. Civilinių teisių savigyna buvo viena iš savavaldžiavimo pasireiškimo formų. Pagal galiojančių teisinį reglamentavimą savigyna galėtų reikšti ir savitą „teisėtą“ savavaldžiavimą. Savigynos ir savavaldžiavimo santykio analizė gali padėti geriau pažinti šiuos reiškinius, atskirti civilinę ir baudžiamąją atsakomybę.

Šio straipsnio tikslas – remiantis specialiąja literatūra, Lietuvos teismų jurisprudencija ir norminiais teisės aktais, atskleisti civilinių teisių savigynos ir savavaldžiavimo nusikaltimo santykį. Siekiant tyrimo tikslo, keliami uždaviniai atskleisti savigynos sampratą ir ištirti civilinių teisių savigynos bei savavaldžiavimo nusikaltimo požymius, padedančius atskirti šiuos institutus ir parodančius jų panašumus.

Lietuvoje savavaldžiavimo nusikaltimo ir civilinių teisių savigynos santykio klausimus iš dalies nagrinėjo tik D. Pranka. Kiti teisės mokslininkai iš esmės nagrinėjo arba savigynos (V. Mikelėnas, V. Mizaras, P. A. Miškinis, A. Jakutytė-Sungailienė, E. Baranauskas ir kt.), arba savavaldžiavimo (O. Fedosiuk) keliamas tam tikras problemas. Daugiau dėmesio savigynos ir savavaldžiavimo santykio analizė sulaukė Rusijos Federacijoje (E. V. Vitmanas, T. Oreškina ir kt.). Šiame straipsnyje remia-

¹ MIKELĖNAS, V., et al. *Civilinė teisė*: vadovėlis. Kaunas: Vjūsta, 1997, p. 68.

² PRANKA, D. *Nusikalstamos veikos ir civilinės teisės pažeidimo atribojimo koncepcija Lietuvos baudžiamojoje teisėje*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2012, p. 138–139.

masi pirmiau nurodytų mokslininkų darbais (D. Prankos daktaro disertacija „Nusikalstamos veikos ir civilinės teisės pažeidimo atribojimo koncepcija Lietuvos baudžiamojoje teisėje“, O. Fedosiuk straipsniu „Savavaldžiavimas kaip nusikalstama veika: ar baudžiamojoje teisėje reikalinga ši norma?“ ir kt.), kasacinio ir žemesnės instancijos teismų praktika.

Šis tyrimas originalus tuo, kad daug dėmesio jame skiriama savigybos sampratai. Antroje straipsnio dalyje autorius daugiausia dėmesio skiria savigybos ir savavaldžiavimo nesutampantių požymių gretinimo ir civilinių teisių savigybos ribų peržengimo klausimams. Minėti klausimai Lietuvos baudžiamosios teisės mokslininkų išsamiai nebuvo nagrinėti.

Straipsnyje problemos, susijusios su analizuojama tema, siekiant visapusiškai atskleisti savigybos ir savavaldžiavimo santykį, nagrinėjamos naudojant lingvistinį, loginį, sisteminę analizę ir teleologinį metodus.

1. Savigybos samprata

Dabartinės lietuvių kalbos žodyne žodis „savignyba“ teisiniu požiūriu aiškinamas kaip savęs gynimas³. Tai sudurtinis žodis, sudarytas iš žodžių „savęs“ ir „ginti“. Viena žodžio „ginti“ reikšmių yra „stengtis atremti puolimą, saugoti, užstoti nuo pavojaus“. Gintis galima nuo kito asmens užpuolimo, bet kokio pavojaus ar tiesiog apsaugoti tam tikrą vertybę nuo kėsಿನimosi į ją. Žodis „savęs“ žymi asmens ar asmenų santykį su savimi, tai iš esmės reiškia, kad asmuo gina savo teises ir teisėtus interesus ir kad jis juos gina pats. Lingvistiškai savignyba paaiškinama kaip asmens ar asmenų grupės savarankiški veiksmai, kuriais siekiama apsaugoti save nuo pavojaus.

CK 1.139 straipsnio 1 dalyje reglamentuojama, kad CK nustatytais atvejais asmuo turi teisę į savignyba. Civilinių teisių savignyba – asmens veiksmai, kuriais jis teisėtai priverstinai įgyvendina savo teisę, kai neįmanoma laiku gauti kompetentingų valstybės institucijų pagalbos, o nesiėmus savignybos priemonių teisės įgyvendinimas taptų negalimas arba iš esmės pasunkėtų (CK 6.253 straipsnio 8 dalis). CK taip pat pateikia kitus savarankiško asmens teisių gynimo būdus – būtinąjį reikalingumą (CK 6.253 straipsnio 6 dalis) ir būtinąją gintį (CK 6.253 straipsnio 7 dalis). CK būtinojo reikalingumo, būtiniosios ginties ir civilinių teisių savignybos sąvokos išskiriamos ir pateikiamos skirtingose straipsnio dalyse, tarsi nurodant, jog tai yra skirtingi civilinių teisių gynimo būdai.

Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse (toliau – BK) savignybos sąvoka nepateikiama. Tačiau jame yra įtvirtinti būtiniosios ginties (BK 28 straipsnis) ir būtinojo reikalingumo (BK 31 straipsnis) institutai. Baudžiamasis įstatymas leidžia ginti nuo gresiančio pavojingo kėsಿನimosi ar pavojaus ne tik savo, bet ir kitų asmenų, valstybės ar visuomenės interesus⁴. Tiek civilinės, tiek baudžiamosios teisės požiūriu būtiniosios ginties ir būtinojo reikalingumo situacijomis, esant įstatymuose įtvirtintoms sąlygoms, asmuo gali ginti ir nuo jam pačiam gresiančio pavojingo kėsಿನimosi ar gresiančio pavojaus. Civilinių teisių savignybos atveju asmuo gali ginti tik savo teisę. Taigi minėti institutus sieja tai, kad asmuo jais gali pasinaudoti gindamas savo teises ir teisėtus interesus.

Todėl kyla klausimas, ar būtinoji gintis ir būtinas reikalingumas nėra savignyba? Tik atsakius į šį klausimą galima pateikti savignybos sąvoką. Kai kurie teisės mokslininkai, nagrinėdami minėtų institutų santykį, vartoja ir savavaldžiavimo sąvoką. Pagal BK 294 straipsnio 1 dalį savavaldžiavimas – nesilaikant įstatymų nustatytos tvarkos savavališkas vykdymas ginčijamos arba pripažįstamos, bet nerealizuotos savo ar kito asmens tikros ar tariamos teisės ir padaręs didelės žalos asmens teisėms ar teisėtiems

³ Lietuvių kalbos institutas. *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*. Šeštas (trečias elektroninis) leidimas [interaktyvus]. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, internetinė versija, 2011 [žiūrėta 2013 m. gruodžio 10 d.]. Prieiga per internetą: <<http://dz.lki.lt>>.

⁴ ABRAMAVIČIUS, A., et al. *Baudžiamoji teisė. Trečiasis pataisytas ir papildytas leidimas*. Vilnius: Eugrimas, 2001, p. 226; PIESLIAKAS, V. *Lietuvos baudžiamoji teisė. Antroji knyga*. Vilnius: Justitia, 2008, p. 18.

interesams. BK 294 straipsnio 2 dalyje reglamentuota kvalifikuota savavaldžiavimo sudėtis, susijusi su fizinės ar psichinės prievartos panaudojimu⁵.

D. I. Mejeris rašė, kad savigny gali pasireikšti būtina gintimi, t. y. savarankišku kėsinimosi į teisę atėmimu, arba savavaldžiavimu⁶, t. y. savarankišku pažeistos teisės atkūrimu. Kadangi būtinoji gintis nėra baudžiama, todėl ji yra teisėtas asmens teisių gynimo būdas. Tą patį galima pasakyti ir apie savavaldžiavimą – klausimas, ar savavaldžiavimas yra baudžiamas, sprendžiamas baudžiamosios teisės, tačiau skirtumas tas, jog kai kurias nedraudžiamo savavaldžiavimo formas numato civilinė teisė⁷. D. I. Mejeris iš esmės skyrė leistiną savavaldžiavimą (apimančią civilinių teisių savigny, būtina gintį ir būtina reikalingumą) ir draudžiamą (baudžiamą) savavaldžiavimą.

Dauguma kitų teisės mokslininkų, nagrinėdami savigny sampratą, į jos sąvoką neįtraukia savavaldžiavimo. V. I. Sinaiskis nurodė tris civilinės savigny būdus: būtina gintį, būtina reikalingumą ir leidžiamą savavaldžiavimą (savivalbą). Leidžiamas savavaldžiavimas yra teisė padėti sau, siekiant atkurti teisinę padėtį⁸. P. A. Miškinis, V. Tiažkijus, K. N. Anenkovas taip pat nurodo, jog būtinoji gintis ir būtinas reikalingumas yra savigny būdai⁹. P. Vitkevičiaus nuomone, kaip savigny reikėtų suprasti visus tuos atvejus, kai asmuo ginasi savo jėgomis ir priemonėmis, nesikreipdamas į teisėsaugos institucijas, todėl savigny yra platesnė sąvoka, į kurią įeina ir būtinoji gintis, taip pat būtinas reikalingumas¹⁰. Minėti autoriai savigny sampratą aiškina plečiamai. Remiantis jais, į savigny sąvoką galima įtraukti civilinių teisių savigny, būtina reikalingumą ir būtina gintį (pagal CK ir BK).

Kitokios pozicijos laikosi V. Mikelėnas ir D. Ambrasienė, teigiantys, jog savigny nuo būtinosios ginties skiriasi tuo, kad būtinoji gintis yra gynimasis nuo užpuolimo, o savigny – savo subjektinės teisės įgyvendinimas vienokiomis ar kitokiomis prievartos priemonėmis¹¹. T. Oreškina nurodo, kad civilinių teisių savigny gali būti naudojama ir jau pažeidus nukentėjusio asmens teises, todėl naudodamasis civilinių teisių savigny asmuo siekia ne neutralizuoti realų iškilusį pavojų, kaip būna būtinojo reikalingumo situacijomis, ir ne nutraukti pavojingą kėsinimąsi, kaip būna būtinosios ginties atveju, bet atkurti pažeistas teises¹². Galima sutikti, kad minėti institutai turi tam tikrų skirtumų, tačiau, sutinkant ir su P. Vitkevičiumi, bendra tarp jų yra tai, kad asmuo ginasi pats, pats priima vienokias ar kitokias priemones sau, savo ar kitų asmenų teisėms ginti ar įgyvendinti¹³.

Dar kitokios pozicijos laikosi V. R. Dolopčiovas, pasak kurio, būtinoji gintis iš esmės yra viena iš savavaldžiavimo pasireiškimo formų. Jo nuomone, savavaldžiavimas galimas kaip atsakas į padarytą ar dar tik daromą veiką. Pirmu atveju tai kerštas, antruoju – savigny arba būtinoji gintis. Reikėtų sutikti su E. V. Vitmanu, kad tokia V. R. Dolopčiovo teorija kildinama iš savavaldžiavimo ištakų, kai

⁵ Pažymėtina, kad Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso (toliau – ATPK) 188 straipsnio 1 dalyje taip pat pateikiama savavaldžiavimo samprata, tačiau šiame straipsnyje ATPK pateikiama savavaldžiavimo samprata plačiau nenagrinėjama.

⁶ Pažymėtina, kad daugelis Rusijos imperijos teisės mokslininkų (A. F. Koni, V. I. Sinaiskis, D. I. Mejeris) savavaldžiavimą laikė viena iš savigny rūšių.

⁷ МЕЙЕР, Д. И. *Русское гражданское право (в 2 ч.). Часть I.* По исправленному и дополненному 8-му изд., 1902. Из *Классика российской цивилистики*. Москва: Статут, 2003, с. 251–252.

⁸ СИНАЙСКИЙ, В. И. *Русское гражданское право*. Киев, 1917, с. 132–133. Из НОВАК, Д. В. Институт самозащиты в гражданском праве России досоветского периода. *Журнал российского права*, 2003, № 2, с. 143–152.

⁹ ТИАЗКИЈУС, В. *Darbo teisė: teorija ir praktika. I tomas*. Vilnius: Justitia, 2005, p. 232–233; МИШКИНИС, П. А. Savigny Lietuvos civilinėje teisėje. *Jurisprudencija*, 2002, Nr. 28(20), p. 17–22.

¹⁰ MIKELĖNAS, V., et al. *Civilinė teisė <...>*, p. 67–68.

¹¹ MIKELĖNAS, V. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. Pirmas tomas*. Vilnius: Justitia, 2003, p. 354; AMBRASIENĖ, D., et al. *Civilinė teisė: vadovėlis*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2009, p. 203.

¹² ОРЕШКИНА, Т. Самоуправство: понятие, признаки, соотношение с самозащитой гражданских прав и злоупотреблением правом. *Уголовное право*, 2008, № 2, с. 64–68.

¹³ MIKELĖNAS, V., et al. *Civilinė teisė <...>*, p. 67–68.

savavaldžiavimas buvo pagrindinis, o dažnai ir vienintelis nukentėjusių asmenų teisių gynimo būdas¹⁴. Tai paaiškinama centralizuotų valdymo institucijų nebuvimu¹⁵. Esant tokiai situacijai, bendra valstybės užtikrinama teisių ir pareigų įgyvendinimo tvarka negalėjo egzistuoti¹⁶.

Galima teigti, kad civilinių teisių savigny, būtinoji gintis ir būtinasis reikalingumas bei savavaldžiavimas yra savo esme panašūs savarankiško teisių gynimo būdai, kuriais asmuo pats gina savo teises¹⁷. Lingvistiškai tiek būtinasis reikalingumas, tiek būtinoji gintis, tiek civilinių teisių savigny gali būti apibrėžti sąvoka „savigny“. Todėl savigny galima suprasti plačiai ir siaurai. Plačiuoju požiūriu savigny laikytini visi aktyvūs asmens veiksmai, ginantis nuo užpuolimo arba įgyvendinant savo subjekcinę teisę, kuriais jis, siekdamas apsaugoti savo teises ir teisėtus interesus, vienokiomis ar kitokiomis prievartos priemonėmis padaro žalos kito asmens teisėms ar teisėtiems interesams. Plačiuoju požiūriu į savignos sampratą patenka tiek civilinių teisių savigny, tiek CK ir BK įtvirtinta būtinoji gintis ir būtinasis reikalingumas. Tačiau CK vartojama siauroji termino „savigny“ reikšmė, nurodanti tik vieną iš savignos įgyvendinimo būdų ir reiškianti savo subjekcinės teisės įgyvendinimą vienokiomis ar kitokiomis prievartos priemonėmis¹⁸. Kadangi baudžiamasis įstatymas nepripažįsta savignos kaip atskiro instituto, tai siaurąją reikšmę savigny vartojama tik civilinėje teisėje ir suprantama pagal CK 6.253 straipsnio 8 dalyje nurodyta prasmę, t. y. kaip civilinių teisių savigny¹⁹.

A. M. Vinaveras savigny plačiąją reikšmę siūlo apibrėžti savivalbos sąvoka, įtraukdamas į ją ir savavaldžiavimą. Savivalba, atsižvelgiant į aplinkybes, gali pasireikšti savigny (siaurąją šio žodžio reikšmę) arba leidžiamu savavaldžiavimu. Savigny siaurąją reikšmę skirtina į būtinąją gintį ir būtinąjį reikalingumą²⁰. Pažymėtina, kad P. A. Miškinis taip pat siūlė CK leidžiamus civilinių teisių gynimo savo jėgomis būdus vadinti savivalba²¹. Kita vertus, A. M. Vinavero pateikiamoje klasifikacijoje nėra įtvirtintas draudžiamas savavaldžiavimas. Manytina, kad savigny gali būti teisėta arba neteisėta. Jei savigny yra neteisėta, tai ji pasireiškia kaip savavaldžiavimas, nes asmuo savavališkai, nesilaikydamas įstatymų nustatytos tvarkos, įgyvendina savo teisę į savigny.

Tikslindamas A. M. Vinavero pateiktą klasifikaciją, E. V. Vitmanas pateikia savivalbos apibrėžimą – savarankiškai, nesikreipiant į kompetentingas valstybės institucijas, asmens įgyvendinama teisė į gynybą arba pažeistos tikros ar tariamos teisės atkūrimas arba atkūrimas teisės, kuriai iškilo jos pažeidimo pavojus, priklausančios savarankiškai teisę įgyvendinančiam ar trečiajam asmeniui. Kaip teisės, kuriai iškilo jos pažeidimo pavojus, atkūrimas suprantami prevenciniai arba prevenciniai atkuriamieji veiksmai, kuriais siekiama atkurti dar neprarastą asmens teisę. Jei nukentėjęs asmuo jau prarado valdymo teisę ir nusikalstama veika yra baigta, tai asmuo neturi teisės pats savarankiškai priverstinai įgyvendinti savo teisės į prarastą turtą. Todėl savivalba, atsižvelgiant į tai, kada asmuo ją panaudoja,

¹⁴ ВИТМАН, Е. В. Разграничение самоуправства и самозащиты права [interaktyvus]. *Юридические науки*, 2006, № 2, с. 178–184 [žiūrėta 2013 m. gruodžio 14 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.yurclub.ru/docs/civil/article163.html>>.

¹⁵ БОЕНМ, С. Retaliatory Violence in Human Prehistory. *British Journal of Criminology*, Vol. 51, Iss. 3, 2011, p. 518–534.

¹⁶ КОНИ, А. Ф. *О праве необходимой обороны*. Москва: Университетская типография, 1866, с. 194–195.

¹⁷ Kaip minėta, nors būtinojo reikalingumo ir būtiniosios ginties sąvokų reikšmės civilinėje ir baudžiamojoje teisėje nevisiškai sutampa, tačiau bendra tarp jų yra tai, kad asmuo ginasi pats, pats priima vienokias ar kitokias priemones sau, savo ar kitų asmenų teisėms ginti ar įgyvendinti, todėl šiuo požiūriu minėtos sąvokos toliau šiame straipsnyje bus vartojamos kartu.

¹⁸ МИШКИНИС, П. А. Savigny <...>, p. 17–22.

¹⁹ Pažymėtina, kad šiame straipsnyje savigny siaurąją reikšmę, atsižvelgiant į pasirinktą tyrimo kryptį, laikoma tik civilinių teisių savigny. Tačiau savigny gali egzistuoti ir kitose teisės šakose, pavyzdžiui, darbo teisėje, todėl į savignos siaurąją sampratą galėtų patekti ir darbo teisių savigny.

²⁰ ВИНАВЕР, А. М. На грани уголовной и гражданской неправды. Iš *Антология уральской цивилистики*. Москва: Статут, 2001. Iš Витман, Е. В. Разграничение <...>.

²¹ МИШКИНИС, П. А. Savigny <...>, p. 17–22.

skiriama į: 1) savigną siaurąja reikšme; 2) savavaldžiamą plačiąja reikšme. E. V. Vitmano teigimu, savigną siaurąja reikšme apima būtinąją gintį ir būtinąjį reikalingumą, o savavaldžiamas plačiąja reikšme – tiek įstatymų leistinus, tiek draudžiamus prarastos teisės atkūrimo būdus, o būtent baudžiamą savavaldžiamą (savavaldžiamą siaurąja reikšme), kaip pavojingą veiką, kuria kėsinamasi į valdymo tvarką, ir leistiną savigną, siekiant atkurti pažeistą teisę (kurią galima vadinti „atkuriamąja savigną“)²². Reikia sutikti su E. V. Vitmanu, kad visi minėti institutai gali būti apibūdinti kaip savigalba, nes jie patenka į pirmiau nurodytą savignos plačiąja reikšme sampratą. Taigi savigną plačiąja reikšme gali būti apibūdinama ir terminu „savigalba“. Remiantis pateiktu apibrėžimu, į savigalbos sąvoką patenka leistina civilinių teisių savigną (leistinas savavaldžiamas) ir draudžiama civilinių teisių savigną (baudžiamas savavaldžiamas), taip pat būtinoji gintis ir būtinasis reikalingumas. Tiek pasinaudodamas civilinių teisių savignos teise, tiek savavaldžiaudamas asmuo savarankiškai ir priverstinai įgyvendina savo teisę. Taigi savigalba gali būti teisėta (būtinasis reikalingumas, būtinoji gintis, civilinių teisių savigną) ir neteisėta (savavaldžiamas).

Kita vertus, atsižvelgiant į BK ir CK reglamentavimą, savigną siaurai suvokiama tik kaip civilinių teisių savigną, o žodis „savavaldžiamas“ iš esmės turi neigiamą reikšmę, dėl to netinkamas apibūdinti teisėtai savignai. Todėl savigalba, atsižvelgiant į tai, kada asmuo ją panaudoja, galėtų būti skiriama į: 1) būtinąją gintį ir būtinąjį reikalingumą; 2) savigną (siaurąja reikšme) ir savavaldžiamą (neleistiną savigną). Be to, E. V. Vitmanas nepagrįstai susiaurina savigalbos sąvoką, nurodydamas, kad ji įgyvendinama nesikreipiant tik į kompetentingas valstybės institucijas.

Siekdamas apginti pažeistas teises, asmuo gali kreiptis ne tik į teismą, bet ir į kitas kompetentingas valstybės institucijas, pavyzdžiui, ikiteisminio tyrimo įstaigas, Seimo kontrolierius ir panašiai. Tačiau CK suteikia teisę šalims sudaryti ir, pavyzdžiui, arbitražinį susitarimą²³ (CK 1.73 straipsnio 1 dalies 5 punktas). Todėl, manytina, kad galimi trys civilinių teisių gynimo būdai: valstybinis, teisių įgyvendinimas savo jėgomis (savigną) ir teisių įgyvendinimas pasitelkiant kompetentingus nevalstybinius subjektus. Panašiai asmuo turi teisę ginti savo darbo teises²⁴. Taigi, autoriaus nuomone, savigalbos sąvoka papildytina, nurodant, kad ji įgyvendinama nesikreipiant į kompetentingas valstybines ir nevalstybines institucijas.

Apibendrinant galima teigti, kad savigną gali būti suprantama siaurai (kaip civilinių teisių savigną) ir plačiai (kaip savigalba). Suprantant savigną plačiai, savavaldžiamas gali būti laikomas viena iš savignos formų. Tačiau tokia savigną yra neteisėta ir ją realizavusiam asmeniui gali kilti civilinė atsakomybė už deliktą arba administracinę ar baudžiamąją atsakomybę už savavaldžiamą.

2. Civilinių teisių savignos atskyrimas nuo savavaldžiamimo nusikaltimo²⁵

Baudžiamosios ir civilinės atsakomybės atskyrimo problema nuo seno nagrinėjama teisės literatūroje, tačiau ir dabar vis dar yra aktuali. Problemos esmę nusako tai, kad tam tikrais atvejais, kai pažeistos subjektinės turtinės teisės ar interesai, reikia atsakyti į klausimą, ar pažeidėjui taikytina tik civilinė atsakomybė, atitinkamai ginant pažeistas teises civilinio proceso priemonėmis, ar kartu su civiline taikytina ir baudžiamoji atsakomybė²⁶, nes baudžiamoji atsakomybė nepašalina civilinės atsakomybės²⁷.

²² ВИТМАН, Е. В. Разграничение <...>.

²³ Žr.: Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatymo 3 straipsnio 5 dalį.

²⁴ MAČERNYTĖ-PANOMARIOVIENĖ, I. *Darbuotojų teisių įgyvendinimas darbdavio nemokumo atvejais*: monografija. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011, p. 71.

²⁵ Šioje straipsnio dalyje, nagrinėjant civilinių teisių savignos ir savavaldžiamimo nusikaltimo atskyrimo klausimus, sąvoka „savigną“ bus suprantama tik siaurąja reikšme, nes CK savigną suprantama siaurąja reikšme.

²⁶ FEDOSIUK, O. Baudžiamosios ir civilinės atsakomybės takoskyra turtinių prievolių išvengimo bylose. *Jurisprudencija*, 2006, Nr. 7(85), p. 70.

²⁷ ZAKSAITĖ, S. *Sukčiavimo sporto srityje paplitimas ir prevencijos problemos*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2012, p. 222.

Savavaldžiavimo, numatyto BK 294 straipsnio 1 dalyje, objektyvieji požymiai: 1) pavojinga veika – nesilaikant įstatymų nustatytos tvarkos savavališkas savo ar kito asmens tikros ar tariamos teisės, kuri ginčijama arba pripažįstama, bet nerealizuojama, vykdytas; 2) pavojingi padariniai – didelės žalos asmens teisėms ar teisėtiems interesams kilimas; 3) priežastinis padarytos veikos ir kilusių padarinių ryšys²⁸. Požymis nesilaikant įstatymų nustatytos tvarkos asocijuojasi su neteisėtumu, t. y. tam tikros įstatyme numatytos tvarkos, nenurodytos baudžiamajame įstatyme, pažeidimu, todėl savavaldžiavimo dispozicija yra blanketinė²⁹. Esant blanketinei dispozicijai, nusikalstamų veikų sąrašui ir požymiams nustatyti neišvengiamai tenka remtis kitu įstatymu³⁰, į kurį nukreipia savavaldžiavimo dispozicija. Viena iš tokių tvarkų yra CK įtvirtinta savignyso įgyvendinimo tvarka.

Civilinių teisių savignyso galima tik CK numatytais atvejais. CK riboja savignyso naudojimą nustatdamas jos galimo panaudojimo atvejus, nes naudojant savignyso varžomos kito asmens teisės, jam padaroma žalos³¹. Bendrosios savignyso naudojimo sąlygos reglamentuotos CK 1.139 straipsnyje ir CK 6.253 straipsnio 8 dalyje. D. Ambrasienė skiria šias esmines savignyso įgyvendinimo sąlygas: 1) neįmanoma laiku gauti valstybės institucijų pagalbos; 2) nesiėmus priemonių teisės įgyvendinimas taptų negalimas ar iš esmės pasunkėtų³². Tačiau V. Mizaras pateikia daugiau savignyso naudojimo sąlygų: 1) savignyso yra išimtinis civilinių teisių gynimo būdas, taikytinas tik CK nurodytais atvejais; 2) kad savignyso būtų teisėta, būtina turi grėsti pavojus, jog nesiimant savignyso priemonių teisės gynimas apskritai taps neįmanomas arba iš esmės pasunkės, tačiau net tuo atveju, kai CK leidžiama savignyso, būtina laikytis minimalios antrosios sąlygos; 3) neturi būti peržengiamos savignyso ribos³³. V. Mizaras taip pat nurodo, kad savignyso asmuo gali taikyti tik siekdamas apginti savo teisę. Asmuo negali jos taikyti kitų asmenų teisėms ginti. Manytina, kad tokia sąlyga kyla iš sąvokos „savignyso“ lingvistinės konstrukcijos – asmens ar asmenų santykio su pačiu savimi. Kad asmuo galėtų pateisinti savignyso panaudojimą, jis turi būti įsitikinęs, kad 1) yra pažeistos jo teisės ir 2) prievartos prieš kaltininką panaudojimo tikslas yra apginti save³⁴. Tai aiškinama tuo, kad asmuo, pasinaudojantis teise į savignyso, nesant jo teisių pažeidimo, pats padaro deliktą. Jei asmuo naudoja savignyso ne turėdamas tikslo apginti save, bet remdamasis kitais motyvais, pavyzdžiui, norėdamas atkeršyti ar padaryti kaltininkui žalos, tai reiškia, jog jis piktnaudžiauja savignyso teise.

D. Pranka nurodo, kad asmuo savo civilines teises grynė savignyso būdu reiškia – teisėtai priversninau įgyvendino savo teisę, o savavaldžiavo – neteisėtai savavališkai vykdė savo tikrą teisę; todėl vienas iš esminių kriterijų, skiriančių savavaldžiavimą ir savignyso, galėtų būti teisėtai ar ne asmuo

²⁸ FEDOSIUK, O. Savavaldžiavimas kaip nusikalstama veika: ar baudžiamajoje teisėje reikalinga ši norma? Iš *Lietuvos Respublikos baudžiamajam kodeksui – 10 metų*: straipsnių rinkinys. Vilnius: Registrų centras, 2011, p. 259–280; Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2007 m. spalio 23 d. nutartis baudžiamajoje byloje Nr. 2K-760/2007; Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2012 m. birželio 5 d. nutartis baudžiamajoje byloje Nr. 2K-295/2012; Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2011 m. gruodžio 13 d. nutartis baudžiamajoje byloje Nr. 2K-548/2011.

²⁹ ŠVEDAS, P. Blanketinės dispozicijos Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse. *Teisė*, 2010, Nr. 77, p. 186; ŠVEDAS, P. *Baudžiamoji atsakomybė už literatūros, mokslo, meno kūrinio ar gretutinių teisių objekto neteisėtą atgaminimą, neteisėtų kopijų platinimą, gabenimą ar laikymą*: disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2011, p. 103–104.

³⁰ PIESLIAKAS, V. *Lietuvos baudžiamoji teisė. Pirmoji knyga*. Vilnius: Justitia, 2009, p. 20–22; VAIŠVILA, A. *Teisės teorija. Antrasis pataisytas ir papildytas leidimas*. Vilnius: Justitia, 2004, p. 23; Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2009 m. lapkričio 3 d. nutartis baudžiamajoje byloje Nr. 2K-411/2009; Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2009 m. kovo 10 d. nutartis baudžiamajoje byloje Nr. 2K-106/2009.

³¹ MIKELĖNAS, V.; VILEITA, A.; TAMINSKAS, A. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos*. Vilnius: Justitia, 2001, p. 274.

³² AMBRASIENĖ, D., et al. *Civilinė <...>*, p. 203.

³³ MIZARAS, V. *Civilinė teisė. Bendroji dalis*: vadovėlis (moksl. red. V. Mizaras). Vilnius: Justitia, 2009, p. 566.

³⁴ SIMONS, K. W. Self-Defense: Reasonable Beliefs or Reasonable Self-Control? *New Criminal Law Review*, Vol. 11, No. 1, 2008, p. 56.

vykdo savo teisę³⁵. Su minėtais argumentais galima sutikti tik iš dalies. Asmenims yra suteikta teisė pasinaudoti savignos teise tik tada, kai tai leidžia CK nuostatos (CK 1.139 straipsnio 1 dalis). Pagal CK 6.253 straipsnio 8 dalį asmuo, panaudojęs savigną neteisėtai ar be pakankamo pagrindo, privalo atlyginti padarytą žalą, todėl savignyna ne visada asocijuojasi su teisėtumu. Savignos teisėtumas reiškia panaudotos savignos atitiktį jos įgyvendinimo sąlygoms. Jei savignyna panaudota nesilaikant jos įgyvendinimo sąlygų, tai pagal CK 6.253 straipsnio 8 dalį ji vis tiek yra savignyna, tačiau kartu reiškia ir civilinės teisės pažeidimą. Nesant teisės pažeidimo, asmeniui teisinė atsakomybė negalima³⁶.

D. Pranka taip pat nurodo, kad teisėtai naudojant savigną gali būti padaryta bet kokio dydžio žala. Jei nukentėjęs asmuo patyrė didelę žalą ar jam gresia patirti tokią žalą, tai jis priverstinai gindamas savo teises gali padaryti didelę žalą kaltininkui, todėl savignyna ir savavaldžiavimas gali visiškai sutapti³⁷. Vis dėlto manytina, kad tokiu atveju sutampa ne visi savavaldžiavimo ir savignos požymiai: jei savignyna įgyvendinta laikantis įstatymų nustatytos tvarkos, tai ji yra teisėta ir jokia atsakomybė asmeniui negalima (CK 6.269 straipsnio 1 dalis), todėl tokia savignyna neatitinka savavaldžiavimo požymio „nesilaikant įstatymų nustatytos tvarkos“ ir negali būti kvalifikuojama kaip savavaldžiavimas. Tai reiškia, kad savavaldžiavimas ir teisėta savignyna niekada nesutampa. Taigi teisėtumo kriterijus skiria tik visiškai savignos įgyvendinimo sąlygas atitinkančią savigną ir savavaldžiavimą. Nesilaikius bent vienos savignos įgyvendinimo sąlygos, šis kriterijus praranda savo reikšmę, ir kyla civilinės teisės pažeidimo ir savavaldžiavimo atskyrimo klausimas.

Savignos atveju asmuo gali įgyvendinti tik savo ir tik tikrą teisę, o savavaldžiautojas gali įgyvendinti ir kito asmens teisę, taip pat ir tariamą teisę, t. y. objektyvaus pagrindo neturinčią ir tik asmens sąmonėje egzistuojančią teisę, dėl kurios tikrumo asmuo sąžiningai klysta³⁸. Kai asmuo naudojasi savignos teise gindamas ne savo teisę ar gina savo tariamą teisę, tai tokiu atveju asmuo naudojasi savignos teise neteisėtai ir jam gali kilti baudžiamoji atsakomybė už savavaldžiavimą.

Jei asmuo savignos teisę įgyvendina neteisėtai, tai tokia veika visiškai atitinka paprasto savavaldžiavimo veikos požymį – savavališkai (asmuo įgyvendina savignos teisę nesikreipdamas į kompetingas institucijas), nesilaikydamas įstatymų nustatytos tvarkos (nustatytos CK 1.139 straipsnyje ir konkrečiame savignos teisę suteikiančiame straipsnyje) vykdo ginčijamą arba pripažįstamą, bet nerealizuotą savo ar kito asmens tikrą ar tariamą teisę į savigną. Tačiau klausimas, ar pažeidus savignos įgyvendinimo sąlygas turėtų kilti baudžiamoji atsakomybė už savavaldžiavimą, kyla tik tada, kai kaltininkas kito asmens teisėms ar teisėtiems interesams padaro didelės žalos, nes būtinas savavaldžiavimo požymis yra padariniai³⁹. Todėl pagrindinis kriterijus, atskiriantis neteisėtą savigną, kaip civilinės teisės pažeidimą, ir savavaldžiavimą, turėtų būti padarytos žalos dydis⁴⁰. Tačiau pasitaiko atvejų, kai, esant savavaldžiavimo požymių, konstatuojama, jog tarp šalių yra susiklostę civiliniai teisiniai santykiai dėl savignos, neanalizuojant panaudotos savignos teisėtumo⁴¹.

³⁵ PRANKA, D. *Nusikalstamos <...>*, p. 138–139.

³⁶ Pavyzdžiui, Lietuvos apeliacinis teismas 2013 m. liepos 8 d. nutartyje civilinėje byloje Nr. 2A-498/2013 konstatavo, kad atsakovas teisėtai sulaukė 392 436 Lt vertės ieškovo turta, todėl atsakovui netaikytina civilinė atsakomybė.

³⁷ PRANKA, D. *Nusikalstamos <...>*, p. 139–140.

³⁸ ABRAMAVIČIUS, A., et al. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. III tomas. Specialioji dalis (213–330 straipsniai)*. Vilnius: Registrų centras, 2010, p. 493; ABRAMAVIČIUS, A., et al. *Baudžiamoji teisė. Specialioji dalis. 2 knyga*. Vilnius: Eugrimas, 2000, p. 96.

³⁹ FEDOSIUK, O. Savavaldžiavimas kaip nusikalstama veika <...>, p. 259.

⁴⁰ Šiame straipsnyje nėra nagrinėjama didelės žalos asmens teisėms ar teisėtiems interesams požymio samprata, jo vertinimo kriterijai. Plačiau apie tai žr. FEDOSIUK, O. Savavaldžiavimas kaip nusikalstama veika <...>, p. 259–280; VIŠINSKIS, G. Savavaldžiavimo nusikaltimo sudėties didelės žalos asmens teisėms ar teisėtiems interesams požymis. *Teisė*, 2014, Nr. 90, p. 211–225.

⁴¹ Pavyzdžiui, vienoje byloje atsakovas nebuvo teisėtai lizingo bendrovei priklausančių įrengimų valdytojas ir neturėjo reikalavimo teisės į faktiškai sulaukyto turto savininką, todėl neturėjo teisės pasinaudoti daikto sulaukymo teise (*past.*

Kaip turėtų būti sprendžiamas klausimas, kai pažeidžiama tik viena iš savignos įgyvendinimo sąlygų – viršijamos savignos ribos? CK 1.139 straipsnio 2 dalyje reglamentuota, kad naudojami savignos būdai ir priemonės turi atitikti teisės pažeidimo pobūdį ir kiekvienai konkrečiai atveju neperžengti savignos ribų. Todėl V. Mikelėnas iš šios bendrosios taisyklės daro išvadą, kad įstatymų leidėjas reikalauja taikant savigną laikytis proporcingumo principo. Savignos vartojimo atžvilgiu šis principas reiškia veiksmų, atliekamų ginant teisę, ribą, kai teisių gynimas neatitinka tikslo, kurio siekiama juos atliekant (o siekiama apginti teises), ir priemonių bei padarinių, kurių atsiranda arba gali atsirasti ginant teisę, protingą santykį⁴². A. Jakutyte-Sungailienė taip pat nurodo, kad savigną neturėtų pažeisti skolininko teisių labiau nei šis padarytu teisės pažeidimu pažeidė kreditoriaus teises⁴³. Pažymėtina, kad tam tikrais atvejais įstatymų leidėjas leidžia nesilaikyti proporcingumo principo reikalavimų⁴⁴.

CK 6.269 straipsnio 1 dalyje įtvirtinama taisyklė, kad civilinė atsakomybė už žalą, padarytą neperžengiant savignos ribų, neatsiranda⁴⁵, tačiau, panaudojęs savigną neteisėtai, asmuo privalo atlyginti padarytą žalą. Asmeniui, teisėtai pasinaudojusiam savignos teise, netaikoma civilinė atsakomybė. Taigi asmuo atleidžiamas nuo civilinės atsakomybės už padarytą žalą, patenkančią į savignos ribas, o šioje apimtyje savigną laikytina teisėta. Kadangi savavaldžiavimo požymis yra „nesilaikant įstatymų nustatytos tvarkos“, todėl tik neteisėtai padarytos žalos apimtyje turėtų būti vertinama savavaldžiau-jant padaryta žala. Vertinant, ar savignos ribas viršijusio asmens veika atitinka savavaldžiavimo didelės žalos asmens teisėms ar teisėtiems interesams požymį, negali būti atsižvelgiama į savignos ribų neviršijančią žalą, t. y. vertintina tik savignos ribas viršijanti žala.

D. Pranka nurodo, kad kvalifikuota savavaldžiavimo sudėtis savignos ir savavaldžiavimo atskyrimo problemų sukelti negalėtų, nes esant psichinei ar fizinei prievartai automatiškai gali būti taikoma tik baudžiamoji atsakomybė⁴⁶. Su tuo negalima sutikti, nes pagal Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktiką būtinas kvalifikuotos savavaldžiavimo sudėties požymis yra ir didelė žala asmens teisėms ar teisėtiems interesams⁴⁷. Tai reiškia, kad net ir nustačius, jog savignos teise pasinaudota neteisėtai

pagal CK 4.229 straipsnio 1 dalį tik kitam asmeniui priklausančio daikto teisėtas valdytojas, turintis reikalavimo teisę į daikto savininką, gali sulaikyti jo daiktą tol, kol bus patenkintas reikalavimas). Tačiau atsakovas tokia teise pasinaudojo. Be to, sugadino sulaikytą turtą, tuo padarydamas 359 967,40 Lt žalą [Lietuvos apeliacinis teismas. 2013 m. kovo 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-315/2013]. Atsakovas savignos teise pasinaudojo nesilaikydamas jos įgyvendinimo sąlygų (CK 4.229 straipsnio 1 dalis) ir vykdydamas savo tariamą bei ieškovo ginčijamą teisę padarė didelės žalos ieškovo teisėms ir teisėtiems interesams. Nepaisant to, ikiteisminis tyrimas buvo nutrauktas, o ieškovui savo teises ir teisėtus interesus teko ginti civilinio proceso tvarka. Kitoje byloje teismas išteisino kaltinamąjį dėl savavaldžiavimo motyvuodamas, kad kaltinamasis, būdamas namo bendraturtis, turėjo teisę į savigną, t. y. kai pats valdytojas savo veiksmais atkuria pažeistą valdymą (CK 4.35 straipsnis), todėl galėjo išgriauti savavališkai kito bendraturčio pastatytą pertvarą, ribojusią jo galimybę patekti į kitą namo aukštą [Kauno apygardos teismas. 2013 m. gruodžio 19 d. nuosprendis baudžiamajoje byloje Nr. 1A-830-582/2013]. Minėti teismo motyvai dėl kaltinamojo išteisinimo nepagrįsti. CK 4.35 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta, kad valdymas ginamas teisme. Kaltininkas valdymą gynė nesikreipdamas į teismą, bet savavališkai, nesilaikydamas įstatymų nustatytos tvarkos, todėl jo veika atitiko savavaldžiavimo požymį „nesilaikant įstatymų nustatytos tvarkos“. Taigi teismas kaltinamąjį galėjo išteisinti tik argumentuodamas tuo, jog nepadaryta didelės žalos nukentėjusio asmens teisėms ar teisėtiems interesams. Pažymėtina, kad teismas šį argumentą taip pat nagrinėjo ir nustatė, kad nukentėjusio asmens teisėms ar teisėtiems interesams nepadaryta didelė žala, todėl dalis teismo motyvų dėl kaltinamojo išteisinimo yra pagrįsti.

⁴² MIZARAS, V. In *Civilinė <...>*, p. 566–567.

⁴³ JAKUTYTĖ-SUNGAILIENĖ, A. Daikto sulaikymo teisė. *Justitia*, Nr. 3(65), 2007, p. 25.

⁴⁴ Pavyzdžiui, nuomininkas turi teisę sulaikyti ilgalaikės nuomos objektą, kol nuomotojas kompensuos ilgalaikės nuomos pagerinimų vertę (CK 4.169 straipsnio 4 dalis). Šiuo atveju nuomos objekto vertė gali kur kas viršyti reikalavimo vertę [BARANAUSKAS, E., et al. *Daiktinė teisė: vadovėlis*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010, p. 286].

⁴⁵ MIKELĖNAS, V. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga <...>*. Vilnius: Justitia, 2003, p. 373.

⁴⁶ PRANKA, D. *Nusikalstamos <...>*, p. 140.

⁴⁷ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2012 m. lapkričio 29 d. nutartis baudžiamajoje byloje Nr. 2K-P-183/2012; Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2012 m. gruodžio 18 d. nutartis baudžiamajoje byloje Nr. 2K-643/2012; Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2014 m. sausio 28 d. nutartis baudžiamajoje byloje Nr. 2K-127/2014.

panaudojus fizinę ar psichinę prievartą, veika gali būti kvalifikuojama kaip kvalifikuotas savavaldžiavimas tik tuomet, kai padaryta didelė žala kito asmens teisėms ar teisėtiems interesams. Todėl, esant psichinei ar fizinei prievartai, baudžiamoji atsakomybė už kvalifikuotą savavaldžiavimą negali būti taikoma automatiškai⁴⁸.

Tačiau net ir neteisėta savigny, kurią panaudojus kito asmens teisėms ar teisėtiems interesams gali būti padaryta didelė žala, ne visada gali būti kvalifikuojama kaip savavaldžiavimas. Savavaldžiavimas gali būti padaromas tik aktyviais veiksmais – savavališku, nesilaikant įstatymų nustatytos tvarkos, vykdymu ginčijamos arba pripažįstamos, bet nerealizuotos savo ar kito asmens tikros ar tariamos teisės⁴⁹. Toks aiškinimas kyla iš įstatymų leidėjo vartojamos formuluotės „vykdymas“, kildinamos iš žodžio „vykti“ ir apibrėžiamos kaip būti daromam, eiti veiksmui⁵⁰. Teisės vykdymas yra teisės laikymosi (pasyvaus teisės vykdymo) antipodas: teisė įgyvendinama atliekant tik aktyvias veikas⁵¹. Todėl, jei teisė į savigny realizuojama neveikiant, asmeniui negali kilti baudžiamoji atsakomybė už savavaldžiavimą net jei kito asmens teisėms ar teisėtiems interesams padaryta didelė žala.

Pagal baudžiamąją teisę daikto sulaikymas (CK 4.229 straipsnis, CK 6.69 straipsnis), kai daiktas jau yra atsідūręs pas kreditorių, ir prievolių vykdymo sustabdymas (CK 6.46 straipsnis), kai kreditorius tik praneša kitai šaliai, jog sustabdo savo prievolių vykdymą, neturėtų būti laikomi aktyviais veiksmais, nes kreditorius iš esmės nesiiama aktyvių veiksmų⁵². Atitinkamai pirmu atveju kreditorius nenaudoja jokios prievartos prieš skolininką, kad daiktas atsідurtų pas jį, o antruoju – kreditorius nutraukia aktyvius veiksmus, t. y. prievolės vykdymą. Tačiau jeigu kreditorius pradeda neteisėtai naudoti sulaikytą daiktą⁵³ ar atlieka veiksmus, kurie kenkia daiktui, tai tokiu atveju jo veiksmai jau tampa aktyvūs ir tokia veika, nustačius didelę žalą asmens teisėms ar teisėtiems interesams, jau galėtų būti kvalifikuojama kaip savavaldžiavimas⁵⁴.

Išvados

1. Savigny plačiąja reikšme – nesikreipiant į kompetentingas valstybines ir nevalstybines institucijas, paties asmens savarankiškas ar trečiojo asmens vykdomas tikros ar tariamos pažeistos asmens teisės priverstinis įgyvendinimas arba asmens teisių gynimas nuo pradėto ar tiesiogiai gresiančio pavojingo kėsिनimosi ar pavojaus. Į šią savigny sampratą patenka ir savavaldžiavimas.
2. Visi paprasto savavaldžiavimo (BK 294 straipsnio 1 dalis) ir civilinių teisių savigny objektyvieji požymiai sutampa, kai civilinių teisių savigny realizuojama aktyviais veiksmais, pažeidžiant savigny įgyvendinimo sąlygas, ir tokia veika kito asmens teisėms ar teisėtiems interesams padaroma didelė žala.

⁴⁸ Pažymėtina, kad D. Prankos disertacija buvo parengta iki minėtos kasacinio teismo praktikos suformavimo.

⁴⁹ ABRAMAVIČIUS, Armanas, et al. *Baudžiamoji teisė. Specialioji dalis* <...>, p. 96.

⁵⁰ Lietuvių kalbos institutas. *Dabartinės* <...>.

⁵¹ BAUBLYS, L., et al. *Teisės teorijos įvadas: vadovėlis*. Vilnius: Leidykla MES, 2010, p. 306.

⁵² Pavyzdžiui, Vilniaus apygardos teismas 2013 m. rugsėjo 30 d. nutartyje civilinėje byloje Nr. 2A-972-302/2013 konstatavo, kad atsakovas, neteisėtai sulaikęs ieškovui priklausantį automobilį, padarė ieškovui 37 667,74 Lt žalą ir jos atlyginimą priteisė iš atsakovo. Nors atsakovas ieškovui padarė didelę turtinę žalą, tačiau, manytina, veika pagrįstai kvalifikuota kaip civiliniai teisiniai santykiai, nes atsakovas neatliko jokių aktyvių veiksmų sulaikydamas automobilį – iki automobilio sulaikymo ieškovas juo naudojosi subnuomos sutarties pagrindu.

⁵³ Pavyzdžiui, S. V. B. nuteistas už savavaldžiavimą, nes, neteisėtai sulaikęs kitam asmeniui priklausantį kombainą, naudojo jį savo poreikiams ir tuo padarė kitam asmeniui 67 122,78 Lt žalą [Lietuvos apeliacinis teismas. 2014 m. sausio 24 d. nuosprendis *baudžiamajoje byloje Nr. 1A-102/2014*].

⁵⁴ Pažymėtina, kad kasacinis teismas laikosi praktikos, jog pagal CK 4.232 straipsnio 2 dalį draudžiama disponuoti sulaikytu turtu, numatant, kad kreditorius negali jo išnuomoti, įkeisti, kitaip varžyti ar naudoti pagal tikslinę paskirtį. Daikto sulaikymo teisės turinį sudaro tik valdymo ir riboto naudojimo teisė ir nesuteikia teisės kreditoriui disponuoti ir laisvai naudotis sulaikytu daiktu [Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2008 m. gegužės 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-257/2008].

3. Savavaldžiavimas gali būti padarytas tik veikiant, todėl, realizavus teisę į savigną neveikiant, asmeniui negali kilti baudžiamoji atsakomybė už savavaldžiavimą.
4. Vertinant, ar savignos ribas viršijusio asmens veika atitinka savavaldžiavimo didelės žalos asmens teisėms ar teisėtiems interesams požymį, negali būti atsižvelgiama į savignos ribų neviršijančią žalą.

LITERATŪRA

Norminiai teisės aktai

1. Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksas. *Valstybės žinios*, 1985, nr. 1-1.
2. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, nr. 89-2741.
3. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, nr. 74-2262.
4. Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatymas. *Valstybės žinios*, 1996, nr. I-1274.

Specialioji literatūra

5. ABRAMAVIČIUS, A., et al. *Baudžiamoji teisė. Specialioji dalis. 2 knyga*. Vilnius: Eugrimas, 2000.
6. ABRAMAVIČIUS, A., et al. *Baudžiamoji teisė. Trečiasis pataisytas ir papildytas leidimas*. Vilnius: Eugrimas, 2001.
7. ABRAMAVIČIUS, A., et al. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. III tomas. Specialioji dalis (213–330 straipsniai)*. Vilnius: Registrų centras, 2010
8. AMBRASIENĖ, D., et al. *Civilinė teisė*: vadovėlis. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2009.
9. BARANAUSKAS, E., et al. *Daiktinė teisė*: vadovėlis. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010.
10. BAUBLYS, L., et al. *Teisės teorijos įvadas*: vadovėlis. Vilnius: Leidykla MES, 2010.
11. BOEHM, C. Retaliatory Violence in Human Prehistory. *British Journal of Criminology*, Vol. 51, Iss. 3, 2011.
12. FEDOSIUK, O. Baudžiamosios ir civilinės atsakomybės takoskyra turtinių prievolių išvengimo bylose. *Jurisprudencija*, 2006, Nr. 7(85).
13. FEDOSIUK, O. Savavaldžiavimas kaip nusikalstama veika: ar baudžiamojoje teisėje reikalinga ši norma? Iš *Lietuvos Respublikos baudžiamajam kodeksui – 10 metų*: straipsnių rinkinys. Vilnius: Registrų centras, 2011.
14. JAKUTYTĖ-SUNGAILIENĖ, A. Daikto sulaikymo teisė. *Justitia*, 2007, Nr. 3(65).
15. Lietuvių kalbos institutas. *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*. Šeštas (trečias elektroninis) leidimas [interaktyvus]. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, internetinė versija, 2011 [žiūrėta 2013 m. gruodžio 10 d.]. Prieiga per internetą: <<http://dz.lki.lt>>.
16. MAČERNYTĖ-PANOMARIOVIENĖ, I. *Darbuotojų teisių įgyvendinimas darbdavio nemokumo atvejais*: monografija. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011.
17. MIKELĖNAS, V. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. Pirmas tomas*. Vilnius: Justitia, 2003.
18. MIKELĖNAS, V., et al. *Civilinė teisė*: vadovėlis. Kaunas: Vija, 1997.
19. MIKELĖNAS, V.; VILEITA, A.; TAMINSKAS, A. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos*. Vilnius: Justitia, 2001.
20. MIŠKINIS, P. A. Savigną Lietuvos civilinėje teisėje. *Jurisprudencija*, 2002, Nr. 28(20).
21. MIZARAS, V. In *Civilinė teisė. Bendroji dalis*: vadovėlis (moksl. red. V. Mizaras). Vilnius: Justitia, 2009.
22. PIESLIAKAS, V. *Lietuvos baudžiamoji teisė. Pirmoji knyga*. Vilnius: Justitia, 2009.
23. PIESLIAKAS, V. *Lietuvos baudžiamoji teisė. Antroji knyga*. Vilnius: Justitia, 2008.
24. PRANKA, D. *Nusikalstamos veikos ir civilinės teisės pažeidimo atribojimo koncepcija Lietuvos baudžiamojoje teisėje*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2012.
25. SIMONS, K. W. Self-Defense: Reasonable Beliefs or Reasonable Self-Control? *New Criminal Law Review*, Vol. 11, No. 1, 2008.
26. ŠVEDAS, P. *Baudžiamoji atsakomybė už literatūros, mokslo, meno kūrinio ar gretutinių teisių objekto neteisėtą atgaminimą, neteisėtų kopijų platinimą, gabenimą ar laikymą*: disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2011.
27. ŠVEDAS, P. Blanketinės dispozicijos Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse. *Teisė*, 2010, t. 77.
28. TIAŽKIJUS, V. *Darbo teisė: teorija ir praktika. I tomas*. Vilnius: Justitia, 2005.
29. VAIŠVILA, A. *Teisės teorija. Antrasis pataisytas ir papildytas leidimas*. Vilnius: Justitia, 2004.
30. VIŠINSKIS, G. Savavaldžiavimo nusikaltimo sudėties didelės žalos asmens teisėms ar teisėtiems interesams požymis. *Teisė*, 2014, t. 90.

31. ZAKSAITĖ, S. *Sukčiavimo sporto srityje paplitimas ir prevencijos problemos*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2012.
32. ВИНАВЕР, А. М. На грани уголовной и гражданской неправды. Iš *Антология уральской цивилистики*. Москва: Статут, 2001.
33. ВИТМАН, Е. В. Разграничение самоуправства и самозащиты права [interaktyvus]. *Юридические науки*, 2006, № 2 [žiūrėta 2013 m. gruodžio 14 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.yurclub.ru/docs/civil/article163.html>>.
34. КОНИ, А. Ф. *О праве необходимой обороны*. Москва: Университетская типография, 1866.
35. МЕЙЕР, Д. И. Русское гражданское право (в 2 ч.). Часть 1. По исправленному и дополненному 8-му изд., 1902. Iš *Классика российской цивилистики*. Москва: Статут, 2003.
36. НОВАК, Д. В. Институт самозащиты в гражданском праве России досоветского периода. *Журнал российского права*, 2003, № 2.
37. ОРЕШКИНА, Т. Самоуправство: понятие, признаки, соотношение с самозащитой гражданских прав и злоупотреблением правом. *Уголовное право*, 2008, № 2.
38. СИНАЙСКИЙ, В. И. *Русское гражданское право*. Киев, 1917.

Praktinė medžiaga

39. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2007 m. spalio 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-760/2007.
40. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2008 m. gegužės 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-257/2008.
41. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2009 m. kovo 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-106/2009.
42. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2009 m. lapkričio 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-411/2009.
43. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2011 m. gruodžio 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-548/2011.
44. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2012 m. birželio 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-295/2012.
45. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2012 m. lapkričio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-183/2012.
46. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2012 m. gruodžio 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-643/2012.
47. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2014 m. sausio 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-127/2014.
48. Lietuvos apeliacinis teismas. 2013 m. kovo 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-315/2013.
49. Lietuvos apeliacinis teismas. 2013 m. liepos 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-498/2013.
50. Lietuvos apeliacinis teismas. 2014 m. sausio 24 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-102/2014.
51. Kauno apygardos teismas. 2013 m. gruodžio 19 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-830-582/2013.
52. Vilniaus apygardos teismas. 2013 m. rugsėjo 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-972-302/2013.

RELATIONSHIP BETWEEN SELF-WILLED CONDUCT AND SELF-DEFENCE OF CIVIL RIGHTS

Gerardas Višinskis

S u m m a r y

In line with the existing legal regulation in the Republic of Lithuania, self-defence is considered to be a somewhat permissible, i.e. not prohibited, self-willed conduct. This leads to numerous similarities between self-defence and self-willed conduct, which cause difficulties in delimiting situations where a person exercises his/her right of self-defence from those where he/she engages in self-willed conduct. The present article refers to specialized literature and aims at revealing the relationship between self-defence of civil rights and offence by self-willed conduct, their similarities and differences. The objective is to better understand these phenomena, differentiate between civil and criminal liability for self-willed conduct in Lithuania.

Having performed the research, the author argues that self-defence and self-willed conduct are ways of self-help. Therefore, the author concludes that should a person violate conditions for self-defence and cause major damages to another person, his/her activities are to be qualified as self-willed conduct in accordance with Article 294, paragraph 1 of the Criminal Code of the Republic of Lithuania. When determining whether the actions of a person overstepping the limits of self-defence are consistent with attributes of a self-willed conduct resulting in major damages to rights or legitimate interests of another person, damages within the limits of self-defence should not be taken into account, i.e. it is necessary to assess only the damages that overstep the limits of self-defence.

Iteikta 2014 m. balandžio 14 d.

Priimta publikuoti 2014 m. birželio 11 d.